

SŁAWOMIR BARAN

OJCOSTWO W DOBIE PRZEMIANY

Spis treści

O Autorze	6
Wprowadzenie	7
1. Ojcostwo w kontekście przemian modelu rodziny	9
2. Profile nieobecnych ojców	13
Ojciec rozwodnik	13
Ojciec emigrant	14
Ojciec pracoholik	15
Ojciec bez Boga	16
Ojciec uczuciowo niedostępny	16
Ojciec toksyczny (alkoholik, narkoman, stosujący przemoc)	16
Ojciec donator	17
Ojciec bez ojca	17
3. Znaczenie obecności ojca w życiu dziecka w świetle nauki.....	19
3.1 Skutki braku ojca w życiu syna.....	21
3.2 Skutki braku ojca w życiu córki.....	23
3.3. Ojciec niezastąpionym ogniwem środowiska rodzinnego	24
4. Psychologiczne i pedagogiczne aspekty roli ojcowskiej.....	26
4.1 Psychologiczne mechanizmy niezamierzonego oddziaływania ojca	26
4.2 Wartość wczesnego zaangażowania ojca.....	28
4.2.1 Ojcostwo prenatalne	28
4.2.2 Obecność ojca przy porodzie	30
4.2.3 Ojcostwo w okresie niemowlęcym	31
4.2.4 Wartość kontaktu ojca z dzieckiem poprzez zabawę.....	34
4.3 Znaczenie ojca w wieku szkolnym dziecka.....	34
4.4 Udział ojca w rozwoju moralno-religijnym dziecka.....	36
4.5. Znaczenie postaw ojcowskich w świetle badań.....	36

5. Specyficzne rysy nowego rozumienia ojcostwa	44
6. Profil efektywnego taty – model doktora Kena Canfielda	47
7. Obszary wsparcia mężczyzn w pełnieniu roli ojca.....	49
7.1 Szkoły Rodzenia	49
7.2 Kampanie i akcje społeczne	50
7.3. Organizacje pozarządowe działające na rzecz ojców	51
Stowarzyszenie Być Ojcem.....	51
Stowarzyszenie Obrony Praw Ojca (SOPO).....	52
Stowarzyszenie na Rzecz Poszanowania Dzieci i Rodziny „Ojcowie z Trójmiasta” ..	52
Centralne Stowarzyszenie Obrony Praw Ojca i Dziecka (CSOPOiD).....	53
Wielkopolskie Stowarzyszenie Pomocy Dziecku, Ojcu i Rodzinie (WSPDOiR)	53
Stowarzyszenie na Rzecz Równouprawnienia i Poszanowania Prawa (SnRiPP).....	54
7.4 Inicjatywa Tato.Net i jej działania na rzecz wzmacniania ojców	54
7.5 Klub Ojca w Rzeszowie – przykład lokalnej inicjatywy wspierającej ojców .	56
8. Rola szkoły w zakresie wspierania ojcostwa.....	58
Zakończenie	62
Aneks: Postawy ojcowskie w percepcji dzieci o zróżnicowanej pozycji socjometrycznej w klasie szkolnej (materiał z badań)	64
Bibliografia	72

Wprowadzenie

Teza, że rodzina jest najbardziej optymalnym i niezastąpionym środowiskiem rozwoju i wychowania człowieka należy do pedagogicznych truizmów. Istnieje powszechna zgodność co do tego, że oddziaływania rodziców wobec dzieci i ślad jaki pozostawiają w nich w procesie wychowania mają wyjątkowe znaczenie dla ich przyszłości i funkcjonowania w rolach społecznych. Do niedawna jednak, kiedy podejmowano refleksję nad wychowaniem rodzinnym, koncentrowano się przede wszystkim na macierzyństwie, postulując że ta dziedzina przysługuje jedynie matce, która jest bardziej predysponowana do pełnienia funkcji wychowawczej. Tym samym rolę ojca w sferze wychowania dziecka spychano na drugi plan, co skutkowało traktowaniem jej jako mniej ważnej czy wręcz marginesowej. Takie przekonanie było przez długi czas obecne w mentalności społecznej, a także w publikacjach naukowych, które w większości referowały wyniki badań familliológów nad macierzyństwem.

Dynamika przemian dokonujących się we współczesnym świecie, szczególnie w sferze życia rodzinnego, skłoniła ludzi nauki do zainteresowania się tematyką ojcostwa, które zwłaszcza w społeczeństwach zachodnich dotknięte zostało głębokim kryzysem. Kryzys ten osiągnął na tyle niepokojące rozmiary, że współczesnej cywilizacji zaczęto nadawać niechlubne dla mężczyzn miano „cywilizacji bez ojców”. To sformułowanie stało się głośne szczególnie po roku 1963, w którym to wydana została publikacja niemieckiego psychologa A. Mitscherlicha¹, sugerująca już w samym tytule (*Auf dem Weg zur vaterlosen Gesellschaft – Na drodze ku bezojcowskiemu społeczeństwu*), że mamy do czynienia z postępującym procesem zanikania znaczenia ojcostwa w społeczeństwie.

Diagnozę tę potwierdzili u schyłku minionego stulecia francuscy historycy J. Delumeau i D. Roche² we wstępie obszernego studium pt. *Historia ojców i ojcostwa*.

1 A. Mitscherlich, *Auf dem Weg zur vaterlosen Gesellschaft*, Munchen 1973.

2 J. Delumeau, D. Roche, *Historia ojców i ojcostwa*, Warszawa 1995, s. 9.

Rozpoczęli je od postawienia następujących pytań: „Czy ojciec ma jeszcze przyszłość na Zachodzie? Któż z nas nie zada sobie tego pytania u progu 2000 roku? Czy nie jesteśmy świadkami – współwinnymi albo zobojętnianymi – rozpadu ojcostwa... Rosnąca liczba rozwodów i uciekanie się do metod sztucznego zapłodnienia sprawiają, że w wielu przypadkach nie można wskazać tego jedyne go mężczyzny, który jest naprawdę ojcem. Czy mnożenie się faktów życia w konkubinacie nie oznacza kresu ojcostwa? W każdym razie można powiedzieć, że obraz ojca stał się kruchy. Teraz nie sposób nie zadawać sobie pytań, odpowiedzi na nie są bynajmniej oczywiste. Co to znaczy być ojcem?, Jaka jest funkcja ojcowska?”

Te pytania nabrały we współczesnej refleksji familiologicznej szczególnego znaczenia. Odpowiedzi na nie są sprawą najwyższej wagi – rzutują na jakość życia rodzinnego i społecznego.

Niniejsza praca nie rości sobie prawa do traktowania jej jako integralnego studium nad rolą ojca. Jest raczej spojrzeniem na kondycję współczesnego ojcostwa w dobie przemian w perspektywie wypracowanej dotychczas refleksji naukowej i analiz badawczych. Jej celem nie jest jedynie teoretyczne uzasadnienie znaczenia ojca w życiu dziecka i rodziny, ale także wskazanie praktycznych obszarów wsparcia współczesnych mężczyzn w pełnieniu roli ojca, które mam nadzieję będą pomocne w odkrywaniu radości i dumy z bycia tatą.

1. Ojcostwo w kontekście przemian modelu rodziny

Za moment przełomowy radykalnych przeobrażeń modelu rodziny uważa się zakończenie II wojny światowej. Długoletnia nieobecność ojców i przejęcie funkcji wychowawczych przez matki sprawiła, że po powrocie z wojny stanęli oni wobec swoich dzieci prawie jak obcy ludzie. Musieli na nowo przystosować się do życia rodzinnego i społecznego, zmieniając ukształtowany przez sytuację wojenną wizerunek „ojca-wojownika”³.

Od tego czasu mamy do czynienia z szybko postępującym procesem zaniku systemu patriarchalnego, który funkcjonował przez trzy tysiące lat⁴. Ojciec w ramach tego modelu posiadał silną i niekwestionowaną pozycję w rodzinie przejawiającą się we władzy i autorytecie. Zakres jego rodzicielskich obowiązków był w nim jasno zdefiniowany. Wśród nich na pierwszy plan wysuwała się funkcja ekonomiczna, którą wypełniał, starając się zabezpieczyć rodzinie byt materialny. Prestiż ojca w rodzinie wzmocniało również nadawanie mu tytułu i funkcji kapłana, a także traktowanie go jako ziemskiego reprezentanta samego Boga⁵. Zakwestionowanie patriarchy diametralnie zaburzyło takie rozumienie ojcostwa. Wprowadziło stan, w którym trudno jest określić miejsce i rolę ojca we współczesnej rodzinie. Wśród familiologów nie ma zgody co do tego, w oparciu o jakie kryteria miałby być wypracowany nowy model ojcostwa. Istnieje raczej tendencja do spojrzenia na ojcostwo od strony negatywnej, poprzez określanie, czym ono nie powinno być i jakie jego cechy nie przystają do aktualnych przeobrażeń w życiu rodzinnym⁶.

3 Tamże, s. 373., por. W. E. Fthenakis, *Die rolle des Mannes die Zeitverlauf*, w: *Manner zwischen Familie und Beruf*, Wien 2003, s. 5.

4 K. Pospiszył, *Czy zmierzchn rodziny patriarchalnej*, „Problemy Rodziny” 1996 nr 6, s. 16.

5 E. Badinter, *Tożsamość mężczyzny*, Warszawa 1993, s. 148-149. W. Musialik, *Pozycja mężczyzny w rodzinie od historii do współczesności*, w: W. Korzeniowska, U. Szuścik (red.), *Rodzina – historia i współczesność*, Kraków 2005, s. 169.

6 S. Baran, *O nową koncepcję ojcostwa*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2001, nr 9, s. 50.